

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาครั้งนี้วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปรัชญา แนวคิด และวิธีการจัดการป่าชุมชนของ ชาวกะเหรี่ยงบ้านแม่จองไฟ วิธีศึกษาใช้การศึกษาเชิงคุณภาพ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้านี้ คือ กลุ่มหัวหน้าครอบครัว จำนวน 112 คน การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์แบบ เจาะจงประเด็น (Focus Group) และ แบบเจาะลึก (In-Depth interview) และการสำรวจโดยใช้ แบบสอบถาม สำหรับระบบสังคมของชุมชน ให้วิธีการสัมภาษณ์ผู้รู้ ได้แก่ ผู้อาวุโส ผู้ใหญ่บ้าน ครูโรงเรียนบ้านแม่จองไฟ

สรุปผลการวิจัย

1. ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของชุมชน

บ้านแม่จองไฟ หมู่ 2 ตำบลห้วยอ้อ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสอง 25 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านชาวกะเหรี่ยง ที่อพยพมาจากจังหวัดตาก เมื่อประมาณ 200 ปีที่แล้ว หมู่บ้านเดิมอยู่ที่ห้วยแม่จองไฟ ซึ่งเป็นที่ราบระหว่างภูเขา หลังจากนั้นได้ย้ายมาอยู่เชิงเขาบ้านแม่จองไฟในปัจจุบัน เพราะสถานที่เดิมได้ทำเป็นที่เพาะปลูก พื้นที่ที่ศึกษาตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าแม่ลาน และป่าแม่กาง อากาศเป็นแบบป่าฝนเมืองร้อน พื้นที่ป่าเป็นป่าเบญจพรรณมีไม้เศรษฐกิจ คือ ไม้สัก ไม้มะค่าโมง ประดู่ สัตว์ป่า มีแก้ง หมู่ป่า นกนานาชนิด สภาพป่ามีความอุดมสมบูรณ์สูงมาก ชาวบ้านแม่จองไฟได้อาศัยแหล่งน้ำซับเพื่อบริโภคและการเกษตร การคมนาคมเดิมเป็นหมู่บ้านปิดเส้นทางติดต่อกับหมู่บ้านอื่นลำบาก ปัจจุบันเส้นทางติดต่อสะดวกทุกด้าน ใช้ภาษา กะเหรี่ยงพูดกันในหมู่บ้าน ปัจจุบันมีครัวเรือน 112 ครัวเรือน หัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่เป็นชาย มีอายุเฉลี่ย 38 ปี ระดับการศึกษาสูงสุด ชั้น ป.4-ป.6 และส่วนใหญ่มีสถานภาพเป็นลูกบ้านทั่วไป ชาวบ้านส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนบ้านแม่จองไฟมาตั้งแต่เกิด มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย ครอบครัวละ 5 คน โดยส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพอยู่ในหมู่บ้าน อาชีพหลัก คือ ทำนา ทำไร่ อาชีพรอง คือ รับจ้างทั่วไป ก่อสร้าง มีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ย 14,000 บาทต่อปี สำหรับการถือครองที่ดินส่วนใหญ่มีที่เป็นของตนเอง มีหลักฐานถือครองเป็น นส.3

ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คือ นายศรัภย์ ชมพู มีคณะกรรมการหมู่บ้าน 7 คน คณะกรรมการ อบต. 2 คน แบ่งการปกครองภายในหมู่บ้านเป็น 5 คุ่ม มีกลุ่มอาสาสมัครพัฒนา หมู่บ้าน 9 คน มีคณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมราษฎรประจำหมู่บ้าน มีคณะกรรมการพัฒนาเด็ก 11 คน และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง และได้มีโครงการพระราชดำริเข้ามาส่งเสริมอาชีพ โดยแบ่งเป็นกลุ่มแม่บ้าน ทอผ้า กลุ่มออมทรัพย์ ภายใต้การบริหารของคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ได้แบ่งโครงการออกเป็น กลุ่มเลี้ยงหมู กลุ่มเลี้ยงไหม และกลุ่มเพาะเห็ด

ในหมู่บ้านแม่จองไฟมีโรงเรียนระดับประถมศึกษา 1 แห่ง มีครู 9 คน มีนักเรียน 110 คน ชาวบ้านแม่จองไฟนับถือศาสนาพุทธ มีงานบุญประเพณีปีใหม่ ซึ่งจะทำพิธีในเดือน 12 ขึ้น 12 ค่ำ

2. ข้อมูลเกี่ยวกับปรัชญาและแนวความคิดในการจัดการป่าชุมชนของบ้านแม่จองไฟ

2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างป่ากับชุมชน จากการศึกษา พบว่า การจัดการป่าชุมชนบ้านแม่จองไฟสะท้อนให้เห็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์หรือผูกพันกับธรรมชาติ คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน มีการจัดระเบียบโดยตั้งเป็นกฎของหมู่บ้านขึ้น เพื่อควบคุมคนในชุมชนในการรักษาป่าของหมู่บ้าน โดยชาวบ้านแม่จองไฟส่วนใหญ่ให้ความสำคัญต่อป่าไม้ เนื่องจากป่าไม้มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านคือ เป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธาร ร่องลงมา คือ เป็นแหล่งอาหาร โดยชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งในการที่ผู้อาศัยจากแหล่งอื่นเข้ามาขอให้ชาวบ้านแม่จองไฟช่วยตัดไม้ขายให้ และพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ยินยอมให้ความร่วมมือ ชาวบ้านแม่จองไฟมีความรู้เรื่องการรักษาป่าเป็นอย่างดี ส่วนใหญ่จึงเห็นว่า น้ำห้วยแม่จองไฟ จะมีจำนวนลดลงหรือเพิ่มขึ้น มีผลมาจากความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ฉลาดชาย รมิตานนท์ อานันท์ กาญจนพันธ์ และสันฐิตา กาญจนพันธ์ (2536) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าบ้านแม่หาร อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จากกฎเกณฑ์ตามประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านได้จัดการทรัพยากร แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ชาวบ้านสังเกตและเข้าใจความเป็นไปในสภาพแวดล้อม ชาวบ้านมีความรู้เรื่องความสัมพันธ์ของป่า น้ำ คน ภายในระบบนิเวศท้องถิ่น ชาวบ้านมีความเข้าใจว่า ถ้าไม่มีป่า จะไม่มีน้ำในลำห้วย คนจะประสบความเดือดร้อน ดังคำพังเพยของชาวปากากะญอ บ้านแม่หาร ได้สรุป ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าไว้สั้นๆ ว่า “เปอ โอ้ เซฟกำบ่าโอ ปกำเตอ โอ้ เปอ โอ้ เตอเซ” แปลว่า เมื่อป่าอยู่ คนก็อยู่ได้ ถ้าป่าไม่อยู่ คนก็อยู่ไม่ได้

2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับป่าและพิธีกรรม ชาวบ้านแม่จองไฟส่วนใหญ่เชื่อว่า ป่าไม้เป็นที่สิงสถิตย์ มีเทพเจ้าหรือเทพดาปกปักรักษาอยู่ หมูบ้านแม่จองไฟจะมีพิธีกรรมเลี้ยงผี เพื่อแสดงความเคารพนับถือต่อสิ่งที่เกิดอุปสรรคและปกปักรักษาหมูบ้านและชาวบ้านให้ร่มเย็นเป็นสุข ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเข้าร่วมพิธีเลี้ยงผี เมื่อทารกเกิด พ่อแม่จะนำสายสะดือใส่กระบอกไม้ไผ่ไปแขวนไว้ตามต้นไม้ในป่า มีความเชื่อว่า เด็กและต้นไม้มีความผูกพันซึ่งกันและกัน เมื่อเด็กโตขึ้นจะไม่ทะเลาะกัน รักกัน และดูแลต้นไม้ต้นนั้นเป็นอย่างดี และมีความเชื่อว่า วิญญาณของบรรพบุรุษจะสิงสถิตย์อยู่ตามต้นไม้ในป่า นับเป็นความผูกพันระหว่างคนกับป่า ตั้งแต่แรกเกิด จนกระทั่งตาย แต่ปัจจุบันความเจริญทางวัตถุและวัฒนธรรมได้แพร่เข้ามายังหมู่บ้าน ชาวบ้านรับวัฒนธรรมใหม่ๆ เข้ามาใช้ พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะไม่นำสายสะดือไปแขวนไว้ที่ต้นไม้ตามความเชื่อเดิม เช่นเดียวกับการศึกษาของชุมชน จันทเลิศ (2532) ศึกษาป่ากับความสำคัญในวิถีชีวิตชาวกระเหรี่ยง : ป่าช้าแห่งบ้านอมลอง โครงการการจัดการทรัพยากรและการพัฒนา ได้กล่าวถึง ความสัมพันธ์ของชีวิตของชาวกระเหรี่ยงกับป่าไม้จะสัมพันธ์กันตั้งแต่เกิดไปจนตาย และป่าช้าก็เป็นจุดสุดท้ายที่เข้าไปเกี่ยวข้องหลังจากได้ตายไปแล้ว เพราะความเชื่อที่ว่าป่าช้าเป็นจุดระหว่างวิญญาณกับเทพ โดยมีวิธีการจัดการระบบป่าช้าชุมชนในด้านการใช้ประโยชน์ ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะได้รับการนำมาใช้ได้ แต่ชุมชนจะมีกติกาและกฎระเบียบของป่าช้าชุมชนนั้น ก็คือ ความเชื่อที่สร้างความกลัวให้แก่คนในชุมชน และพื้นฐานความเชื่อในทางวัฒนธรรมว่าเป็นที่อยู่ของคนแก่ คนเฒ่า ของพ่อแม่ของตัวเอง เป็นรากฐานที่ยึดปฏิบัติสืบต่อกันมา ทำให้สภาพป่ายังคงรักษาไว้ได้ สำหรับ สุนีย์ เดียวเพ็ญวงษ์ และคณะ (2534) ได้ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับต้นไม้ของชาวบ้านซึ่งกล่าวถึงความเชื่อของคนอีสานที่มีความเชื่อต่างๆ เช่นเดียวกับชนกลุ่มอื่นๆ เริ่มตั้งแต่การเลือกสถานที่ตั้งหมู่บ้าน ชาวบ้านจะกำหนดบริเวณป่าแห่งหนึ่ง ในเขตหมู่บ้านที่จะตั้งขึ้นใหม่เป็นเขตสงวนเรียกว่า “คอนปู่ตา” เพราะมีความเชื่อว่าบริเวณที่ดินแห่งนั้นมีเทวดา ผีसाง นางไม้ เจ้าป่า เจ้าภูมิจเจ้าไฟร สิงสถิตย์อยู่ และวิยุทธ จารัสพันธ์ และคณะ (2535) ได้ศึกษาการจัดการป่าชุมชนโดยองค์กรท้องถิ่น กรณีศึกษา บ้านห้วยน้ำคำบหลวนคำ อำเภอรามัน ไซส จังหวัดศรีสะเกษ ที่มีการจัดการป่าชุมชนแบบดั้งเดิม โดยอาศัยระบบความเชื่อและความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เพื่อรักษาป่าไม้ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อการแสดงพฤติกรรมของคนในการมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติสามารถรับรู้ได้โดยมองผ่านพิธีกรรมที่ชาวบ้านได้ร่วมกันประกอบขึ้น ชาวบ้านกลุ่มนี้ให้ความเคารพและความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของปู่ตา ชาวบ้านส่วนใหญ่จะไม่กล้าเข้าไปตัดไม้ในบริเวณศาลปู่ตา เพราะเกรงว่าจะได้รับภัยพิบัติหรือความเดือดร้อนต่างๆ โดยจะมีการจัดพิธีเช่นไหว้ผีปู่ตาทุกปี

3. ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนบ้านแม่จองไฟ

3.1) ผู้รับผิดชอบหรือผู้มีหน้าที่ในการจัดการป่าชุมชนบ้านแม่จองไฟ เป็นหน้าที่ของสมาชิกชุมชนบ้านแม่จองไฟ รองลงมาเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ยินยอมให้ภาครัฐเข้ามาดูแลป่าไม้ในสวนที่ชุมชนได้ดูแลอยู่ เพราะไม่มั่นใจ ในระบบการจัดการของภาครัฐที่มักจะใช้วิธีการต่างๆ ที่รัฐเองไม่สามารถควบคุมได้ ในทางกลับกันจะเป็นการทำลายสภาพป่าในที่สุด เช่น การให้สัมปทานป่าไม้ การทำเหมืองแร่ต่างๆ ซึ่งชุมชนจะได้รับผลกระทบโดยตรง

3.2) วิธีการจัดการป่า ชุมชนบ้านแม่จองไฟมีศักยภาพในการป่าได้เป็นอย่างดี ข้อบังคับต่างๆ ของชุมชนสามารถบังคับใช้กับสมาชิกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อห้ามเพื่อการอนุรักษ์ป่าของชุมชนมีดังนี้ (1) ห้ามตัดไม้ (2) ห้ามนำไม้มาใช้สอย (3) ห้ามนำของป่ามาขาย (4) ห้ามเผาป่า มีการสร้างแนวเขตป่าไม้ และแนวกันไฟ

3.3) ปัญหาและความต้องการจากรัฐ ชาวบ้านแม่จองไฟส่วนใหญ่มีรายได้น้อย ต้องการให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาแนะนำเกี่ยวกับเรื่องฝักอาชีวะ เพื่อส่งเสริมรายได้ และต้องการยกเลิกการเป็นป่าสงวนแห่งชาติพื้นที่ป่าไม้ในสวนที่ชุมชนได้ดูแลอยู่

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาการจัดการป่าชุมชนของบ้านแม่จองไฟ ทำให้ทราบถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในอดีต มีวิถีการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย เป็นชุมชนที่พึ่งพาตนเอง ความเป็นอยู่ผสมผสานกลมกลืนกับธรรมชาติมาก หรืออาจกล่าวได้อีกว่า วิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านแม่จองไฟขณะนั้นมีความเอื้ออาทรกับธรรมชาติตลอดเวลา คนกับป่าพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยคนอาศัยปัจจัยในการดำรงชีวิตแทบทุกอย่างจากป่าไม้ แต่ขณะเดียวกันป่าไม้ได้รับการดูแล พุ่มพริก ทะนุถนอม จากคนทำให้สามารถเจริญเติบโตงอกงามได้อย่างเต็มที่ จนทำให้เกิดเป็นระบบนิเวศที่สมบูรณ์ การนำทรัพยากรป่าไม้มาใช้ประโยชน์ของชุมชนบ้านแม่จองไฟ สามารถกระทำได้โดยอิสระ แต่จะอยู่ภายใต้กฎระเบียบ จารีตประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชน เช่น การเก็บของป่า การควบคุมการใช้ประโยชน์และการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ จนเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือได้ว่า คนในยุคนั้นดำเนินชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ (Human Ecology) โดยสอดคล้องกับผลการศึกษาของฉลาดชาย รมิตานนท์ (2536) โดยชุมชนมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้มีความเหมาะสมกับขีดความสามารถของระบบนิเวศ โดยอยู่บนพื้นฐานความยั่งยืนของทรัพยากรและความมั่นคงของชุมชน แต่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมน้อยมาก

และจากการศึกษาพบว่า เงื่อนไขที่ชุมชนบ้านแม่จองไฟประสบความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนมาจากสาเหตุหลายประการ ดังนี้

- ทรัพยากรป่าไม้นั้นอยู่ใกล้กับที่ตั้งของชุมชน มีการแบ่งแนวขอบเขตที่ชัดเจน ชุมชนได้ดูแลจัดการมานาน จนชุมชนใกล้เคียงรับรู้ว่าเป็นพื้นที่อยู่ในเขตปกครองของชุมชนบ้านแม่จองไฟ นอกจากนั้นกฎ กติกา ข้อบังคับต่าง ๆ ที่ชุมชนได้กำหนดขึ้นสามารถบังคับใช้กับสมาชิกในชุมชนและชุมชนอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะข้อห้ามเรื่องการตัดไม้และการเก็บของป่าเพื่อการค้า เส้นทางคมนาคมจากภายในเข้าสู่พื้นที่ป่าอนุรักษ์ มีเพียงเส้นทางเดียวไม่มีทางลำลองเส้นอื่นใดอีกเลย และเป็นเส้นทางที่จะต้องผ่านชุมชนเท่านั้นทำให้สามารถติดตามเฝ้าดู ความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรได้ตลอดเวลา หมายถึง สามารถสังเกตได้ว่ามีทรัพยากรถูกทำลายหรือไม่

- ชุมชนต้องพึ่งพาทรัพยากรนั้น ถ้าทรัพยากรที่ดูแลอยู่ร่อยหรอเสื่อมโทรม หรือเสื่อมสภาพลง ภัยคุกคามก็จะเกิดขึ้นกับชุมชน เช่น การแย่งชิงทรัพยากร ความอหิวาต์ ยากจะหาทรัพยากรอื่นมาทดแทนได้ เพราะไม่สามารถย้ายถิ่น อพยพไปตั้งชุมชนใหม่ได้อีก กลุ่มประชากรน้อยอยู่ร่วมกันมานานปี รู้จักกันหมดมีเครือข่ายทางสังคมแน่นแฟ้น มีบรรทัดฐานค่านิยม ประเพณีเดียวกัน มีกฎระเบียบกติกกันบุคคลภายนอก และลงโทษการกระทำของบุคคลภายในได้ ภายใต้การควบคุมของชุมชนซึ่งตรงกับผลการศึกษาของ Gardner and Stern (1996)

ในเรื่องของความเข้มแข็งของวัฒนธรรม สอดคล้องกับการศึกษาของ อุไรวรรณ ดันกิมหยง (2533) เกี่ยวกับ ความเข้มแข็งวัฒนธรรมชาวกะเหรี่ยง เพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ที่บ้านอมลอง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชุมชนชาวกะเหรี่ยงมีการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ในเชิงอนุรักษ์ด้วยวิธีแบบพื้นบ้าน โดยมีพื้นฐานอยู่บนความเชื่อทางวัฒนธรรม และการจัดการป่าของชาวกะเหรี่ยงมีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ด้าน คือ เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิต และตอบสนองความต้องการทางวัฒนธรรม และยังพบว่า ในกลุ่มชาวเขา โดยเฉพาะชาวกะเหรี่ยง จะจัดการทรัพยากรโดยมีกลุ่มผู้เฒ่าหรือผู้นำตามธรรมชาติเป็นผู้ตัดสินใจ และกำหนดกฎระเบียบ ซึ่งยึดถือแบบแผนวัฒนธรรมเกี่ยวกับป่าไม้ ชาวกะเหรี่ยงให้ความสำคัญในฐานะเป็นที่สิงสถิตย์ของวิญญาณบรรพบุรุษ และผูกพันกับวิถีการดำรงชีวิตของตนซึ่งต่างกับชุมชนพื้นราบที่มุ่งเน้นจะใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เพียงเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าเท่านั้น

การจัดการป่าชุมชนบ้านแม่จองไฟเน้นการจัดการป่า ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยใช้ความเชื่อ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และประเพณีของชาวกะเหรี่ยง แม้ว่าพื้นที่ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ที่ชุมชนบ้านแม่จองไฟดูแลอยู่นี้ ทางภาครัฐจะเข้ามาอ้างสิทธิ์ควบคุมและจัดการทรัพยากร โดยใช้มาตรการทางกฎหมาย แต่เท่าที่ผ่านมา ทำให้ชุมชนเพียงแต่รับทราบว่ามีทรัพยากรเป็นของรัฐ

(State Property) แต่ในทางปฏิบัติ ไม่สามารถกระทำได้ เนื่องจากขาดสภาพการบังคับใช้หรือสภาพบังคับมีผลให้ทรัพยากรธรรมชาติตกอยู่ในสถานะ ทรัพยากรเปิด (Open Access) ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ ประเวศ วะสี (2526) ที่ว่าการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐพบความล้มเหลวมาโดยตลอด ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติเกิดความเสื่อมโทรม มีปัญหาด้านมลพิษ แนวทางการแก้ไข ได้แก่ การกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรและการยอมรับสิทธิชุมชน (Common Property) ในที่สุด

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะบางประการ ซึ่งจะประกอบเป็นประโยชน์ในการจัดการป่าชุมชนของชุมชนอื่น ด้านการวางแผน ด้านการศึกษาในโอกาสต่อไปดังนี้

1. ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย

1.1) ชาวบ้านในหมู่บ้านมีระดับการศึกษาอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ เจ้าหน้าที่ของรัฐควรให้ความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของคนในชุมชน เพื่อที่จะทำให้การพัฒนาป่าชุมชนในหมู่บ้านแม่จองไฟเป็นไปได้อย่างรวดเร็วและเหมาะสมกับคนในชุมชน

1.2) หมู่บ้านแม่จองไฟมีศักยภาพในการจัดการป่าของหมู่บ้านเป็นอย่างดี เนื่องจากใช้วิธีการจัดการป่าที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ฉะนั้น บทบาทของเจ้าหน้าที่รัฐจึงควรเข้าไปสนับสนุนและช่วยเหลือเท่าที่จำเป็น เพื่อให้คนในหมู่บ้านเกิดความคิดริเริ่มและกำหนดแนวทางในการดำเนินงานตามความต้องการของตนเอง ส่งผลให้เกิดการพึ่งตนเองของคนในหมู่บ้านในระยะยาวต่อไป

1.3) ชาวบ้านยังมีระดับรายได้ค่อนข้างต่ำ และมีความต้องการให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ หน่วยงานของรัฐควรเข้ามาพัฒนาและช่วยเหลือชาวบ้านเพื่อให้ราษฎรมีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตดีขึ้น แม้ว่าในปัจจุบันจะมีโครงการพระราชดำริ หน่วยงานของราชการ เข้ามาส่งเสริมอาชีพและสนับสนุนให้ชาวบ้านมีงานทำเพิ่มขึ้น เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ชาวบ้าน เช่น การทอผ้า การเพาะเห็ด การเลี้ยงหมู การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เป็นต้น และควรสนับสนุนด้านงบประมาณให้กับหมู่บ้านด้วย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัย

2.1) ควรจะได้มีการศึกษาวิจัยรูปแบบ และกระบวนการจัดการป่าชุมชนในทำนองเดียวกันนี้กับพื้นที่แห่งอื่นๆ เพื่อที่จะได้นำผลที่ได้รับจากการศึกษาไปเปรียบเทียบกับข้อดี ข้อเสีย และเพื่อค้นหารูปแบบใหม่ของการจัดการป่าในพื้นที่อื่นต่อไป

2.2) การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อจำกัดในเรื่องเวลาและประสบการณ์ ในการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ จึงไม่ได้นำเสนอเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพของป่าชุมชนบ้านแม่จองไฟ เพราะป่าชุมชนแห่งนี้มีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายทางระบบนิเวศ ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไป จึงควรศึกษาถึงความหลากหลายทางชีวภาพของป่าชุมชนแห่งนี้ ซึ่งจะเป็นข้อมูลประกอบที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาป่าชุมชนในพื้นที่นี้และพื้นที่อื่นต่อไป